

אחד בדורו

ריה אחת של אקרה הידרה בשפתהים של תל-אביב, סמוך למקום בו נמצאת עתה בריכת-השחיה החדשה. השבוע בלאו 25 שנה לאותו רגע. עד היום לא ברור מי ירה, ומדוע. אולם דבר אחד בטוח לגמרי: הכורך שהרג את חיים ויקטור ארלוזורוב, בשנה ה-34 לחייו, גרם לטרגדיה הגורלית ביותר בתולדות האומה העברית החדשה.

כי הלב הזה שחרל מלפנים, המוח הזה שפסק מלפעול, נשאו בקרבם רעיון מהפכני חדש, שעשוי היה לתת כיוון שונה לגמרי לדרכה של האומה. הכורך שהפיל את ארלור זורוב מנע זאת. הוא פינה את הדרך לארם שגילם בכל נימי נפשו את היפוכו הגמור.

כמעט ואי-אפשר להשוות את חיים ארלוזורוב ואת דוד בן-גוריון איש לרעהו. ארלוזורוב היה אחד בדורו — אחד מול דורו. הוא היה ענק רוחני, שבעומדו בשתי רגליו על קרקע המציאות ראה מעבר לתלי-העפר הקרובים את הפסגות השגיונות של רכסי הרים רחוקים. ואילו דוד בן-גוריון היה איש-מנגנון מובהק, עסקן מפלגתי ערמומי, שכוחו היה דחאק בכך שחשב בדיוק כמו כל בני דורו.

כל עוד האיר אורו של ארלוזורוב בשמי הישוב, כמו כוכב-שביט מבריק, נשאר בן-גוריון בצל. ארלוזורוב, שהיה צעיר ב-13 שנים מביג'י, דחק אותו הצידה מכל הכמות המדיניות. רק אחרי הרצח בשפתהים של תל-אביב, יכול היה ביג'י לעבור מעיסוק מפלגתי ומעמדי מצומצם לעיסוק לאומי ומדיני.

ככל זאת אפשר וצריך להעמיד שניים אלה זה מול זה. לא מפני שהיו שווים בגודלם, אלא מפני שייצגו את שני הקטבים של התפיסה הלאומית, את הכרירה ההיסטורית בין שתי דרכים הרוחניות.

הויכוח הגדול בין ארלוזורוב וביג'י לא היה מעולם גלוי. כל עוד חי ארלוזורוב, חזר ביג'י על רבות מגוססותיו. דמותו הרעיונית העצמאית של ביג'י התגבשה בכירור רק לאחר מכן, עת התפנתה דרכו אל גשר הפיקוד. אולם דמותם של השניים, כפי שבאה לידי גילוי במעשיהם בתקופות שלטונם, ובדבריהם ברגעים של כנות חסרת-טכסיס, גילמה את שני צדדי הויכוח הגדול.

למראית עין נסתיים הויכוח בשעה 10 בערב, ביום ה-16 ביוני, 1933, לרגלי בית-הקברות המוסלמי עבד אל-בני. אולם למעשה נטוש הויכוח עד היום. כיום הוא אקטואלי יותר וגורלי יותר מאשר ביום מן הימים בחייו של ארלוזורוב עצמו.

כמרכז הויכוח עומדת הטיה אותה ביטא ארלוזורוב שבועות מעטים בלבד אחרי שדרך בפעם הראשונה על אדמת הארץ:

כארץ-ישראל מתהווה אומה ערבית. כל תוכנית עברית לגבי ארץ-ישראל חייבת לקחת עובדה זו בחשבון.

ביג'י וחבריו, חניכי פלונסק וסגירה, הכחישו את הדבר. למעשה לא היו הערבים של פלסטין בעיניהם מעולם אלא אספסוף חסר נשמה לאומית ורצון לאומי, המוסת עלידי גורמים זרים וזדוניים. פקידי המנדט הבריטי, או היטלר וסוכניו, או מק"י ועבד אל-נאצר.

לכן עמד כל עולמו הרוחני של ארלוזורוב בסימן של שאלה גדולה אחת: איך לשלב את התנועה הלאומית העברית עם התנועה הלאומית של האומה הפלסטינית בחטיבה היסטורית אחת. ולכן עומד כל עולמו הרוחני של דוד בן-גוריון בסימן של שאלה אחרת: איך לסלק את האוכלוס הערבי, שנראה תמיד זמני, תמיד מקרי, תמיד אחרון.

אפשר לתמוה לנוכח גדולתו של האיש שראה לפני 37 שנה כמו לאור ברק עובדות השרויות באפלה בעיני ביג'י וכל שאר העסקנים עד עצם היום הזה. אך אין לתמוה על כך שארלור זורוב לא שיכנע עסקנים אלה: כל יוכוח בין אדם פיקח לבין אנשים עיוורים, על טיבו של ציור-שמן, נידון מראש לעקריות.

ארלוזורוב לא היה פאציפיסט מסוגם של גאנדי ור' בנימין. השקפת עולמו לא היתה מבוססת על שאיפה הומאניטרית אוניברסלית. כמו זו של הדי"ר מאגנס.

הוא היה איש פוליטי מובהק, מאכסימליסט בהא הידיעה. 10 שנים לפני שרעיון זה עלה על לבו של אברהם ("איר") שטרן, כבר הגה ארלוזורוב באופן מעשי באפשרות של הפיכה מזוינת בארץ-ישראל, הקמת דיקטטורה של המיעוט העברי, שלא מנה או אף רבע מיליון נפש.

אם הציע לתמוך בתנועה הלאומית הערבית ולהשתלב במרחב השמני, לא עשה זאת מתוך אהבה מיוחדת לערבים או שאיפה מיוחדת לאחות-עמים. הוא עשה זאת מפני שידע את אשר לא ידע איש מלבדו: כי אין שום דרך אחרת להגשמה אמיתית של התחיה הלאומית העברית.

15 שנה אחרי מותו כבש צבא ההגנה לישראל חלק מארץ-ישראל, והוקמה מדינת ישראל העצמאית. היה נדמה

חיים ארלוזורוב (1925)

כי ארלוזורוב טעה, וכי תפיסתו של דוד בן-גוריון היתה הנכונה. אולם בתום העשור הראשון של מדינה זו, שעה שחבלי הלידה של האיחוד הערבי מרעידים את המרחב מסביב לישראל המבודדת והמונותקת, שעה שהאומה הפלסטינית משתדלת לפרוק את כבליה בירדן ומתקרבת למרי לאומי בתוך ישראל עצמה — נראה כי ארלוזורוב היה נביא.

קוסם כמו ביג'י יכול להעלים בעיה, כמו שפן כמגבעת. אולם הבעיה, כמו השפן, נמצאת איפה-שהוא — וסופה לקפוץ מתוך המגבעת.

אפשר היה להגדיר את תוכניתו של ארלוזורוב כך: ישנה פלסטין וישנה ארץ-ישראל. פלסטין היא חזונה של האומה הערבית הפלסטינית המתהווה. ארץ ישראל היא חזונה של האומה העברית החדשה. יש לשלב את פלסטין ואת ארץ-ישראל בתווך אחד.

דעתו של הדור, שארלוזורוב תקף אותה בנאום הגדול האחרון בחייו, היתה כזו: כל מה שטוב בשביל פלסטין, רע לארץ-ישראל. כל מה שטוב בשביל ארץ-ישראל, רע לפלסטין. כל דבר המועיל לערבים, רע ליהודים. כל מה שטוב ליהודים, רע לערבים.

על הנחות אלה בנה דוד בן-גוריון את מפעל חייו, ועליו בונה עתה משה דיין את בנין רעיונותיו המטושטשים.

דעתו של ארלוזורוב היתה הפוכה: כל עוד האומה הערבית הפלסטינית נמצאת בשלב של התהוות, כל עוד אינה מגובשת סופית, אפשר לשלב אותה במחנה אחד. לא היתה זאת הצעה אוטופית. הוא הציע דברים מעשיים מאד: לשלב את הערבים בתוכנית הפיתוח העברית, לקשור

את תחיתם הלאומית באלף חוטים מעשיים בתחיה העברית — החל בתמיכה עברית בתנועות השיחור הערביות בסוריה ובציראק ובמצרים, ומלחמה משותפת באימפריאליזם המערבי, וכלה בבנין כלכלה משותפת בארץ-ישראל, שלא תוכל להתחלק לשתיים (ראה מסגרת).

כאשר הגה בסוף ימיו בתוכנית הסודית של הפיכה מזוינת ותפיסת השלטון בארץ, לא חשב על דיקטטורה עברית נגד הערבים, לא על גירוש המוני ולא על יצירת בעיה נוראה של פליטים. הוא תיכנן דיקטטורה שתשלב את הערבים מיד במבנה השלטון החדש, שתקדם את השאיפות הלאומיות והחברתיות של שני עמי הארץ.

מדוע? מפני שהגיונו הציוני אמר לו כי בשום צורה אחרת לא תיתכן תפיסת השלטון בכלל, וכי הדרך האחרת תוביל לחלוקת הארץ וליצירת מדינת-גטו קטנה במצור.

ד לשנות כמה מושגים כדי להיחכך עד כמה אין ויכוח זה נחלת תהיסטוריה, עד כמה נשאר חי ורוטט עד היום. הממדים התרחבו, המושגים גדלו — כל הבעיות נשאו.

אילו חי ארלוזורוב כיום, היה חוזר ואומר כי לא כל מה שרע לפלסטין, טוב למדינת-ישראל, ולא כל מה שרע למדינת-ישראל, טוב לפלסטין. הוא היה דורש כי ננסח תוכנית גדולה לארץ-ישראל כולה, בה ימצא פתרון לשאיפות מדינת ישראל ולרצון השיחור של האומה הערבית הפלסטינית בירדן, ברצועת-עזה ואף בישראל עצמה. זוהי הדרך להתוות שלמות הארץ, לאיחוד ארץ-ישראל על-ידי שותפות חופשית של מדינת-ישראל ומדינת-פלסטין ערבית.

הוא היה חוזר ואומר שוב כי טעות נוראה היא להופיע על במות בינלאומיות יחד עם נציגים עליונים צרפתיים, כשעה שנציגים אלה מדכאים אומות ערביות משתחררות. הוא היה מציע כי ישראל תמוך באומות משתחררות אלה, כחזית משותפת נגד האימפריאליזם המערבי, הוא רק היה צריך להחליף את השם "סוריה", ולשים במקומו את השם "אלג'יריה".

תחת לחשוב על השתלבות האומה העברית החדשה במסגרת משותפת עם העמים השכנים — או מצריים, סוריה ועיראק — היה מדבר עתה על המרחב השמי הגדול, ממארוקו ועד למפרץ הפרסי, ועל השתרשות מדינת ישראל בה כגורם עצמאי, חזק ומשפיע.

הוא היה אחד בדורו. בדעותיו המכסימליסטיות, בתפיסתו הרחבה והמהפכנית, נשאר כמעט יחיד במפא"י, כשם שנשאר קודם לכן כמעט יחיד במפלגת הפועל הצעיר — מפלגה שהולידה את פנחס לבון ואת משפחת דיין.

בכל זאת הגיע לפיסגת המנהיגות, הפך למעשה לראש הממשלה של הישוב העברי והתנועה הציונית. היה זה כוחה של אישיות, שבלטה בצמרת של או כמו גוליבר בארץ הגמדים, מנהיג בעדה של נהגים, מדינאי בעדה של עסקנים.

העסקן העוסק ברכישת קולות — זה מקצועו. אין הוא רוצה להרגיז את הבוחרים. אין הוא רוצה להגיד להם דברים בלתי-פופולריים, הסותרים את כל אשר למדו בבית אבא, בבית-הספר, ברחוב. הוא שוחח עם הורם, מתוך תקן זה שהורם ישא אותו אל הכבוד והשלטון.

המדינאי רואה תהליכים היסטוריים. ככל שהוא גדול יותר, כן רעיונותיו זרים יותר לרוח ההמוני. תמיד קל להכריז עליו כעל בוגד, כעל הוזה הזיות, כעל אוטופיסט או מטורף או גייס חמישי או סוכן האויב. ארלוזורוב היה מדינאי.

בהיסטוריה אין "אילו". אין טעם רב לשאול מה היה קורה אילו רעדה ידו של הרוצח בשפתהים, אילו החטיא כדור-המות בכמה סנטימטרים. האם יכול היה איש אחד, אף בתפקיד כה רם ונישא, להגשים חזון שהיה כה רחוק מלב דורו? האם יכול היה, כמו ענק מדיני אחר — הגרמני אוטו פון-ביסמארק — לכפות את דעתו על עם שלם ולייסד מדינה על דעתו זו?

כוכבי-השביט דעך לפני שהאומה הספיקה ללכת אחריו. לא מדינת ארלוזורוב קמה בארץ, אלא מדינת בן-גוריון. היא לא תצא מן המבווי הסתום בו נתקעה, אם לא תבין האומה כי בויכוח ההיסטורי בין ארלוזורוב ובן-גוריון — ארלוזורוב המת נשאר צורך.